

ความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน
ในเขตจังหวัดสระบุรี

MEMBERS' OPINIONS TOWARD FACTORS AFFECTING THE SUCCESS OF BUSINESS
COMMUNITY IN SARABURI PROVINCE

สุรภา ธนุสร ถันระ จันทะเสนา และสอาด บรรเจิดฤทธิ์
Surapa Thanosorn, Chanta Chantasena, and Sa-ard Bunjerdrid

หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
ในพระบรมราชูปถัมภ์ จ.ปทุมธานี

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือเพื่อศึกษาถึงระดับปัจจัยที่มีผล ต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน จำนวนทั้งสิ้น 372 คน ได้รับการตอบแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ จำนวนทั้งสิ้น 372 ชุด เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ t-test และ F – test โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติไว้ที่ระดับ .05

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุมากกว่า 41 ปีขึ้นไป ระดับการศึกษาประถมศึกษา อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร มีระยะเวลาในการตั้งธุรกิจชุมชนมากกว่า 5 ปีขึ้นไป

ความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ด้านความรู้ทักษะประสบการณ์ของสมาชิก ด้านหน่วยงานภาคีและการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน อยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการทดสอบสมมติฐาน ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 พบว่า เพศต่างกัน อายุต่างกัน ระดับการศึกษาต่างกัน อาชีพต่างกัน และระยะเวลาในการตั้งธุรกิจชุมชนต่างกัน มีความสำเร็จทางธุรกิจชุมชนต่างกัน

ABSTRACT

The objectives of this research were to study the level of factors affecting the success of business community in Saraburi province and to compare the opinions on these factors. The sample group was 372 entrepreneurs who managed business community. Three hundreds seventy two completed sets of questionnaires were replied. Tool of data collecting was a questionnaire asking about members' opinions on factors affecting the success of business community. Statistics used for data analysis were percentage, mean, and standard deviation. Statistics used for testing the hypothesis were t-test and F-test with statistically significant level of .05.

The result showed that most of the sample group was female agriculturists, aged over 40 years old with primary school graduation and had established business community for over 5 years. Members' opinions on factors affecting the success of business community overall was at the highest level. When considering each aspect, leaders' potential in the part of participation, structure and work process, members' knowledge, skill and experience, supporting participants' work unit and development affected the success of business community at the highest level. The result of hypothesis testing was that the entrepreneurs with different demographic background had different opinions on factors affecting the success of business community. The entrepreneurs with different sex, age, education, career, and period of establishing business had different success in running business community.

คำสำคัญ

ธุรกิจชุมชน สระบุรี ความสำเร็จของธุรกิจชุมชน

ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ภายใต้กรอบความคิดของเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม แม้จะส่งผลให้เศรษฐกิจของประเทศไทยเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่ก็สร้างปัญหาที่ซับซ้อนมากมาย ที่สำคัญได้แก่การกระจายรายได้ที่เลวลง สังคมกลายเป็นบริโภคนิยม ขาดระเบียบวินัย นิยมวัตถุ

มากกว่าคุณธรรม สถาบันครอบครัวและชุมชนอ่อนแอ นอกจากนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจ ในลักษณะดังกล่าวได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและความสามารถในพึ่งพาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจตกต่ำในปี 2540 การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวเป็น ปัญหา ทำให้หันมาหาภาคชนบทเป็นตัวช่วย โดยประกาศนโยบายเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองภายใต้ แนวคิดดังกล่าว นอกจากการผลิตแบบผสมผสานของครัวเรือนในชนบทแล้ว การรวมกลุ่มทำธุรกิจ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ เรียกว่า ธุรกิจ ของชุมชน ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและเป็นทางออกของสังคมไทย ที่จะทำให้การพัฒนา มีความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน

แนวคิดด้านธุรกิจชุมชนนั้น ไม่ใช่เรื่องใหม่เสียทีเดียว เพราะแนวทางนี้มีการดำเนินกันมา อย่างยาวนาน ดังจะเห็นได้ว่า ในปี 2459 ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์หาทุน อันถือเป็นธุรกิจชุมชนใน ลักษณะหนึ่ง เป็นธุรกิจชุมชนด้านการเงิน และได้มีการขยายตัวไปสู่ธุรกิจชุมชนรูปแบบ ต่าง ๆ กระจายอยู่ไปทั่ว อย่างไรก็ตามแม้ธุรกิจชุมชนจะมีมานานและมีเป็นจำนวนมาก แต่ข้อเท็จจริงที่ ปรากฏอยู่ชี้ให้เห็นว่า ยังมีธุรกิจชุมชนอีกจำนวนมาก ที่ยังมีปัญหา ที่ต้องได้รับการแก้ไข ดังนั้นถ้า ต้องการให้ธุรกิจชุมชนเข้มแข็ง มีบทบาทที่ชัดเจนสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ไทยอย่างยั่งยืน จำต้องศึกษาแนวทางการดำเนินงานของธุรกิจที่ประสบผลสำเร็จ ว่ามีเหตุและปัจจัย ไດบ้างเป็นตัวกำหนด เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาการดำเนินงาน ของธุรกิจชุมชนที่มีอยู่ ให้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ยั่งยืนต่อไป

การสำรวจความคิดเห็นของสมาชิกได้มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานของสมาชิก เพื่อทราบ ถึงปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน และเพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษาไป เป็นแนวทางในการสนับสนุน ส่งเสริมธุรกิจชุมชน ให้สามารถยกระดับผลิตภัณ์ให้ได้มาตรฐาน สามารถจำหน่ายได้ทั้งภายในและภายนอกประเทศ

โจทย์วิจัย/ปัญหาวิจัย

ความคิดเห็นของสมาชิกที่ต่างกัน มีปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจ ชุมชน แตกต่างกันอย่างไรร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงระดับความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามองค์ประกอบทั้ง 9 ประการ ที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน

2. เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามลักษณะประชากรศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาในการตั้งธุรกิจชุมชน

ตัวแปรตาม ได้แก่ ศักยภาพของผู้นำ การมีส่วนร่วม ทุนการดำเนินงาน โครงสร้างและกระบวนการทำงาน การเชื่อมโยงเครือข่าย ความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่ม ความสามารถในการจัดหาเงินทุนและทรัพยากร การพัฒนาการเรียนรู้ หน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ จะทำการวิจัยในลักษณะของกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยได้เจาะจงเลือกกลุ่มธุรกิจชุมชนที่ได้รับการคัดสรรจัดระดับผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับ มีจำนวนกลุ่มที่ได้รับการคัดสรร 123 กลุ่ม มีสมาชิกทั้งสิ้น 5,395 ราย จากจำนวนกลุ่มทั้งสิ้น 383 กลุ่ม

จากจำนวนประชากรของกลุ่มสมาชิก จำนวน 5,395 ราย และจากการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane, 1973 อ้างใน ไพศาล หวังพานิช 2551) ในการวิจัยครั้งนี้จึงได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 372 ราย โดยการแทนค่าสูตร ดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \frac{N}{(1 + Ne^2)} \\ &= \frac{5,395}{\{1 + 5,395 (0.05)^2\}} \\ &= \frac{5,395}{1 + 13.4875} \\ &= 372 \end{aligned}$$

เมื่อ n คือ จำนวนตัวอย่าง หรือขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

เมื่อ N คือ จำนวนหน่วยทั้งหมด หรือขนาดของประชากร
เมื่อ e คือ ความน่าจะเป็นของความผิดพลาดที่เกิดขึ้น
จากนั้นจึงทำการเทียบสัดส่วน และทำการสุ่มอย่างง่ายจากจำนวนสมาชิกทั้งหมด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของกลุ่มธุรกิจชุมชน คือ แบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยจะสร้างขึ้นโดยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือและเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ โดยแบ่งโครงสร้างของแบบสอบถามออกเป็น 2 ตอน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด สอบถามรายละเอียดเกี่ยวกับ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อาชีพ ระยะเวลาในการตั้งธุรกิจชุมชน

ตอนที่ 2 ระดับความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี ประกอบด้วย ศักยภาพของผู้นำ การมีส่วนร่วม ทุนดำเนินการ โครงสร้างและกระบวนการทำงาน การเชื่อมโยงเครือข่าย ความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพของสมาชิกในกลุ่ม ความสามารถในการจัดหาเงินทุนและทรัพยากรการพัฒนาการเรียนรู้ หน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของ Likert Scale ได้กำหนดระดับความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชน เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน แบ่งออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่

ระดับความสำคัญ	คะแนน
มากที่สุด	5
มาก	4
ปานกลาง	3
น้อย	2
น้อยที่สุด	1

4. การหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ

โดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วทดลองใช้ (Try - Out) กับกลุ่มสมาชิกธุรกิจชุมชนในเขตจังหวัดสระบุรี จำนวน 30 คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลมาหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach, 1970 : 161) อ้างใน ยุทธพงษ์ กัยวรรณ, 2543 : 137) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.8

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยสอบถาม โดยทำการเก็บข้อมูลกลุ่มธุรกิจชุมชน จำนวน 372 ชุด พร้อมทั้งตรวจสอบความ

ถูกต้องของแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามนั้น ๆ ซึ่งทำการเก็บข้อมูลจนครบจำนวนแบบสอบถาม

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำแบบสอบถามที่ได้จากกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติมาวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอค่าสถิติต่าง ๆ ดังนี้คือ

- 6.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามแต่ละฉบับที่ได้รับกลับคืนมา
- 6.2 จัดทำรหัสในแบบสอบถามตามที่กำหนดในตารางแจกแจงความถี่
- 6.3 ทำการกรอกข้อมูลตามรหัสในโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ
- 6.4 ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและแก้ไขข้อผิดพลาดที่เกิดจากการเก็บข้อมูล

7. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังต่อไปนี้

7.1 สถิติที่ใช้หาคุณภาพของเครื่องมือ

- 1) ค่าความเชื่อมั่น (Reliability)
- 2) ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Items Objective Congruency)

7.2 สถิติพื้นฐาน

- 1) ค่าร้อยละ (Percentage)
- 2) ค่าเฉลี่ย (Mean)
- 3) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

7.3 สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน

- 1) ค่า t-test
- 2) ค่า F-test และการเปรียบเทียบค่าความแตกต่างรายคู่โดยวิธีเชฟเฟ (Scheffe's Method)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษาลักษณะทางประชากรศาสตร์ของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุส่วนใหญ่มากกว่า 41 ปีขึ้นไป ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ระดับประถมศึกษา อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ระยะเวลาในการตั้งธุรกิจชุมชนส่วนใหญ่ ตั้งมา มากกว่า 5 ปีขึ้นไป

2. จากการศึกษาระดับความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน	Mean	S.D.	ระดับความคิดเห็น
1. ด้านศักยภาพของผู้นำ	4.85	.384	มากที่สุด
2. ด้านการมีส่วนร่วม	4.33	.859	มากที่สุด
3. ด้านทุนดำเนินงาน	3.19	.896	ปานกลาง
4. ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน	4.72	.451	มากที่สุด
5. ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย	2.87	.887	ปานกลาง
6. ด้านความรู้ทักษะของสมาชิก	4.72	.559	มากที่สุด
7. ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุนและทรัพยากร	3.51	.970	มาก
8. ด้านพัฒนาการเรียนรู้	3.73	1.042	มาก
9. ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน	4.36	.963	มากที่สุด
รวม	4.49	.563	มากที่สุด

ผลการวิจัยพบว่า ระดับความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ด้านความรู้ทักษะของสมาชิก ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน อยู่ในระดับมากที่สุด

3. การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามลักษณะทางประชากรศาสตร์ สรุปได้ดังนี้

ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของ การดำเนินงานของธุรกิจชุมชน	เพศ	อายุ	ระดับ การศึกษา	อาชีพ	ระยะเวลาใน การจัดตั้ง ธุรกิจชุมชน
1. ด้านศักยภาพของผู้นำ	.086	.480	.322	.000*	.217
2. ด้านการมีส่วนร่วม	.000*	.000*	.001*	.000*	.004*
3. ด้านทุนดำเนินงาน	.000*	.188	.117	.014*	.001*
4. ด้านโครงสร้างและ กระบวนการทำงาน	.649	.030*	.017*	.000*	.035*
5. ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย	.000*	.157	.070	.000*	.621
6. ด้านความรู้ทักษะของสมาชิก	.045*	.000*	.318	.046*	.082
7. ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุน และทรัพยากร	.000*	.003*	.377	.094	.020*
8. ด้านการพัฒนาการเรียนรู้	.000*	.000*	.005*	.009*	.011*
9. ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนา ที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน	.000*	.000*	.000*	.000*	.022*
รวม	.000*	.000*	.002*	.001*	.128

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.1 เปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามเพศ ในภาพรวมพบว่า ผู้ประกอบธุรกิจชุมชนที่มีเพศต่างกัน มีความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านทุนดำเนินงาน ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย ด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่ม ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุนและทรัพยากร ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน

3.2 เปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามอายุ ในภาพรวมพบว่า ผู้ประกอบธุรกิจชุมชนที่มีอายุต่างกัน มีความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่ม ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุน และทรัพยากร ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านทุนดำเนินงาน ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย

3.3 เปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามการศึกษา ในภาพรวมพบว่า ผู้ประกอบธุรกิจชุมชนที่มีการศึกษาต่างกัน มีความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านทุนดำเนินงาน ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย ด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่ม ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุน และทรัพยากร

3.4 เปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามอาชีพ ในภาพรวม พบว่า ผู้ประกอบธุรกิจชุมชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้นด้านทุนดำเนินงาน ด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่ม ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุน และทรัพยากร

3.5 เปรียบเทียบความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี จำแนกตามระยะเวลาในการตั้งธุรกิจชุมชน ในภาพรวม ผู้ประกอบธุรกิจชุมชนที่มีระยะเวลาในการตั้งธุรกิจต่างกัน มีความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ด้านการมีส่วนร่วม ด้านทุนดำเนินงาน ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย ด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่ม ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุน และทรัพยากร ด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน

อภิปรายผล

จากการศึกษาความคิดเห็นของสมาชิกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ในเขตจังหวัดสระบุรี มีประเด็นที่น่าสนใจและนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน ตามระดับความคิดเห็นของผู้ประกอบธุรกิจชุมชน ในภาพรวมอยู่ในระดับสูง สอดคล้องกับการศึกษาของ สมบัติรัตน์คำชูวงศ์ (2548 : 2) ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของธุรกิจชุมชนที่ได้คัดสรรเป็นสุดยอดสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ระดับภาค 5 ดาว : กรณีศึกษากลุ่มหัตถกรรมในภาคกลางฝั่งตะวันตก กลุ่มตัวอย่างคือ ธุรกิจชุมชนที่ได้รับการคัดสรรเป็นสุดยอดผลิตภัณฑ์ไทย ระดับ

ภาค 5 ดาว ประจำปี พ.ศ.2546 ในสินค้าประเภทหัตถกรรม โดยจะทำการศึกษาเฉพาะในเขตพื้นที่ภาคกลางฝั่งตะวันตก จำนวน 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี นครปฐม ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี จำนวน 10 กลุ่มธุรกิจชุมชน การศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ที่ผ่านการคัดสรรเป็นสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ระดับภาค 5 ดาว ประจำปี พ.ศ. 2546 ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ทำให้ผลการประเมินอยู่ในระดับสูง

2. เมื่อพิจารณารายด้าน ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน

ด้านศักยภาพของผู้นำ จากผลการวิจัยพบว่าในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับการศึกษาของ นิรัญชรา มากมา (2549) ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารจัดการกลุ่มธุรกิจชุมชน ในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านศักยภาพของผู้นำส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกลุ่ม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากและสูงที่สุด คือผู้นำมีบทบาทต่อการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจชุมชนเป็นอย่างมากและมีคุณสมบัติในหลายประการ เช่น การยอมรับจากสมาชิก ความมีจริยธรรม คุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริตและมีความรับผิดชอบ มีความสามารถในการแก้ปัญหาและกล้าตัดสินใจ

ด้านการมีส่วนร่วม จากผลการวิจัยพบว่าในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด เพราะสมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจการของกลุ่ม เช่น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในด้านการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการ มีการประชุมชี้แจงผลการดำเนินงาน แก่สมาชิก สอดคล้องกับการศึกษาของ จิรัชยา เบ็ญหิม (2546) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดสตูล ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิก อยู่ในระดับมากที่สุด

ด้านทุนดำเนินงาน จากผลการวิจัยพบว่าในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า กลุ่มธุรกิจชุมชนมีเงินทุนเพียงพอที่จะให้สมาชิกกลุ่ม ได้ใช้เงินทุนกลุ่มมาใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพมาผลิตผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ซึ่งทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มได้รับการพัฒนาทั้งตัวผลิตภัณฑ์และการบรรจุภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของกรมการพัฒนาชุมชน (2539) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มสตรีพบว่าเงินทุนหมุนเวียนมีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ไม่สอดคล้องกับการศึกษาของ เกรียงไกร ธานีพัฒนรัศมิ (2545) ซึ่งได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานส่งเสริมการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ เพื่อเป็นพลังงานทดแทนและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมศึกษาเฉพาะกรณีในพื้นที่จังหวัดนครปฐม พบว่าความเพียงพอของเงินอุดหนุนไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการ ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าในการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ เกษตรกรไม่ต้องใช้เงินในการลงทุนเนื่องจากใช้วัตถุดิบจากมูลสัตว์ที่เกษตรกรเลี้ยงเองมาผลิต นอกจากไม่ได้ใช้เงินในการลงทุนแล้วยังเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายให้กับเกษตรกร

ดังนั้นความพอเพียงของเงินอุดหนุนจึงไม่มีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการดำเนินงานตามโครงการ

ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน จากผลการวิจัยในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ระดับมากที่สุด จะเห็นได้ว่า กลุ่มธุรกิจชุมชนมีการออกแบบโครงสร้างได้อย่างเหมาะสม มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ทำหน้าที่การบริหารจัดการกลุ่ม มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน กำหนดกฎระเบียบกติกายกขึ้นใช้ภายในกลุ่ม มีการจัดทำบัญชีอย่างเป็นระบบและมีสถานที่ทำการกลุ่มที่เป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่ม

ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย จากผลการวิจัยในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ระดับปานกลาง ได้มีการมีไปร่วมกิจการของเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัดและภูมิภาค แต่มีการแลกเปลี่ยนสินค้าวัตถุดิบ กับกลุ่มอื่นน้อยที่สุด

ด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ของสมาชิกในกลุ่ม จากผลการวิจัยในภาพรวม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด จะเห็นว่าสมาชิกในกลุ่ม มีทักษะในการผลิตผลิตภัณฑ์ มีความสามารถในการพัฒนาพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน มีความสามารถในการออกแบบผลิตภัณฑ์ มีความมุ่งมั่น ทุ่มเทในการทำงานของสมาชิก มีความสามารถในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ ประวุฒิ ละครราช (2545) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่ม ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานเพื่อจะพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม

ความสามารถในการจัดหาเงินทุนและทรัพยากร จากผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก จะเห็นได้ว่า กลุ่มธุรกิจชุมชนมีความสามารถในการประสานงานกับหน่วยงานภาคีเพื่อขอรับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ และมีการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม

การพัฒนาการเรียนรู้ จากการวิจัยพบว่าในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก จะเห็นได้ว่ากลุ่มธุรกิจชุมชนมีการปรับปรุงพัฒนากลุ่มโดยการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างสมาชิกในกลุ่ม

หน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน จากการวิจัยพบในภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่า กลุ่มธุรกิจชุมชน จำเป็นต้องอาศัยการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและการบอกรับขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สอดคล้องกับการศึกษาของ สุรพล กาญจนะจิตราและประภาศ ศิลประศรี (2529) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ พบว่า การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เป็นปัจจัยที่มีต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ และสอดคล้องกับการศึกษาของ กิ่งแก้ว อนหว่าง และ วีระศักดิ์ อนันตมงคล (2532) ได้ศึกษาถึงการดำเนินของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกับการพัฒนาชนบท ข้อมูลที่ได้ผลักดันให้กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตกับการพัฒนาชนบท ประสบความสำเร็จ คือ การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตจังหวัดสระบุรี

1.1 หน่วยงานที่รับผิดชอบการดำเนินงานตาม โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีหลายหน่วยงาน ควรให้เจ้าหน้าที่หรือผู้ที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน ไปสนับสนุน หรือเข้าไปอบรมให้ความรู้แก่กลุ่มธุรกิจชุมชน เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่มธุรกิจชุมชน

1.2 กลุ่มธุรกิจชุมชน ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกันระหว่างกลุ่มอื่นบ้าง เพื่อจะได้แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ระหว่างกัน และการใช้วัตถุดิบร่วมกัน

1.3 กลุ่มสมาชิกธุรกิจชุมชน ควรจะมีการประชุมชี้แจงเมื่อต้องการเงินทุน หรือขอระดมทุนจากสมาชิก เพื่อจะได้ใช้เป็นทุนเวียนภายในกลุ่ม และนำผลกำไรที่ได้นำมาแบ่งปันส่วนให้แก่สมาชิก หรือใช้เป็นสวัสดิการในด้านต่าง ๆ ให้แก่กลุ่มธุรกิจชุมชน

1.4 เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนควรแนะนำ ประชาสัมพันธ์หลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการกระตุ้นให้กลุ่มธุรกิจชุมชนได้มีการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับหลักเกณฑ์การคัดสรร ซึ่งจะส่งผลให้กลุ่มธุรกิจชุมชนได้รับการคัดสรรมากขึ้น ทำให้มีช่องทางในการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น และทำให้กลุ่มสมาชิกธุรกิจชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

1.5 ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในเขตจังหวัดสระบุรี ได้แก่ ด้านศักยภาพของผู้นำ ด้านการมีส่วนร่วมด้านทุนดำเนินงาน ด้านโครงสร้างและกระบวนการทำงาน ด้านการเชื่อมโยงเครือข่าย ด้านความรู้ ทักษะ ประสิทธิภาพของสมาชิกในกลุ่ม ด้านความสามารถในการจัดหาเงินทุนและทรัพยากร ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ และด้านหน่วยงานภาคีการพัฒนาที่เป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุน ควรมีการเพิ่มเติมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้นำกลุ่ม รูปแบบของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้กลุ่มธุรกิจชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ที่จะนำไปสู่การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- เกรียงไกร ธานีพัฒนรัศมี. (2545). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานส่งเสริมการผลิตก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ เพื่อเป็นพลังงานทดแทนและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมศึกษาเฉพาะกรณีในพื้นที่จังหวัดนครปฐม. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.**
- จิรัชยา เบ็ญหิม. (2546). **การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรในการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดสตูล. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.**
- ณรงค์ศักดิ์ จักรกรณ์. (2547). **โครงการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการกลุ่มผู้ผลิตภายใต้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี 2546. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.**
- ดวงพร อ่อนหวาน. (2545). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชนในเขตภาคเหนือ. รายงานการวิจัย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ.**
- นิรัญชรา มากมา. (2549). **การบริหารจัดการกลุ่มธุรกิจชุมชน ในโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ปี 2547. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจ สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.**
- ประพันธ์ แจ็งเอี่ยม. (2546). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการทำธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษา กลุ่มส่งเสริมกิจกรรมไร้สารพิษวังน้ำเขียว ตำบลวังน้ำเขียว อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.**
- ประวุฒิ ละครราช. (2545). **ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มผลิตภัณฑ์สุขภาพในชุมชน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดยโสธร. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.**
- ไพศาล หวังพานิช. (2551). **วิธีวิทยาการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อการบริหารการศึกษา. เอกสารประกอบการบรรยาย. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.**
- เมธา สุธีร์โรจน์. (2546). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชน ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. รายงานการวิจัย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.**

- รังสรรค์ ปิติปัญญา. (2546). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจชุมชนในประเทศไทย.**
รายงานการวิจัย คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วสันต์ เสือขำ. (2547). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ได้รับ การ
คัดเลือกระดับ 5 ดาว ในระดับภูมิภาค : กรณีศึกษาสินค้าประเภทอาหารของจังหวัด
เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.**
- สินันท์ นันทกิจจามร. (2546). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์
อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์เพื่อความสมบูรณ์แห่งศิลปศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.**
- สมบัติ รัตนคำชูวงศ์. (2548). **การศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของธุรกิจชุมชนที่ได้คัดสรรเป็นสุด
ยอดสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ระดับภาค 5 ดาว : กรณีศึกษากลุ่มหัตถกรรมใน
ภาคกลางฝั่งตะวันตก. การศึกษาค้นคว้าอิสระเศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต
สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.**
- สุรพล กาญจนะจิตรา และประภาส ศิลปะรัศมี. (2529). **ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ.
รายงานการวิจัย กรมพัฒนาชุมชน.**
- อรุวรรณ สุทธิพิทักษ์. (2546). **กลยุทธ์สู่ความสำเร็จของการจัดการธุรกิจชุมชน : กรณีศึกษาธุรกิจ
กะลาของตำบลชัยบุรี อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.**
- Kotler, P. (2003). **Marketing Management.** Prentice Hall International Edition.
- Warakul,W., Jarkakorn,N. & Chantrasombat,C.(2005). **Community capacity assessment.** Final
report : Plan Thailand.